

Het rechtsonderwijs in de Zuidelijke Nederlanden in het begin van de 19de eeuw¹

Fred STEVENS

HET EINDE VAN EEN TIJDPERK

Na de annexatie van «la ci-devant Belgique» door de Franse republiek op 9 vendémiaire jaar IV (1 oktober 1795) was het lot van de Leuvense *Alma Mater* — de enige universiteit in deze gewesten — bezegeld². Een Frans decreet van 7 ventôse jaar III (25 februari 1795) had immers in de oprichting van *écoles centrales* voorzien, instellingen die in de optiek van de opstellers zowel secundair als hoger onderwijs moesten verstrekken³.

1. [J.B. NOTHOMB], *Etat de l'instruction supérieure en Belgique. Rapport présenté aux Chambres législatives, le 6 avril 1843 par M. le ministre de l'Intérieur. Précédé d'un exposé de la législation antérieure à 1830 et suivi du texte des lois, arrêtés et circulaires de 1794 à 1843*, 2 dln., Brussel, 1843 ; F. STEVENS, «Het rechtsonderwijs in België in de 19e eeuw», in J. Th. DE SMIDT (ed.), *Handelingen IXe Nederlands Belgisch rechtshistorisch congres - rondom Feenstra*, Leiden, 1986, pp. 57-71 ; R. VERSTEGEN, «L'enseignement du droit en Belgique. Evolution de la législation aux XIXe et XXe siècle», in F. STEVENS & D. VAN DEN AUWEELE (eds.), *"Houd voet bij stuk". Xenia iuris historiae G. van Dievoet oblata*, Leuven, 1990, pp. 149-192.

2. *Pasinomie*, 1e reeks, dl. 7, p. 78 ; 1, *Bulletin des Lois*, 186, n. 1137.

3. *Pasin.*, 1e reeks, dl. 6, p. 418 ; 1, *B.d.L.*, 127, n. 670. Cf. J. GODECHOT, *Les institutions de la France sous la révolution et l'empire*, 2e uitg., Parijs, 1968, p. 448 ; J. IMBERT, *L'enseignement du droit dans les écoles centrales sous la Révolution*, in *La Révolution et l'ordre juridique*

Bovendien bepaalde enige dagen na de aanhechting het decreet van 3 brumaire jaar IV (25 oktober 1795) de nieuwe revolutionaire organisatie van het onderwijs⁴. Dit besluit voorzag in lager onderwijs in de *écoles primaires*, voortgezet onderwijs in de *écoles centrales* en hoger onderwijs in de *écoles spéciales*. Het werd in de Belgische departementen slechts van kracht door de zgn. «Code Merlin» van 7 pluviôse jaar V (26 januari 1796)⁵. In de volgende jaren werd het voortgezet onderwijs uitgebouwd met de oprichting van een *école centrale* in elk departement⁶. In deze gewesten werd echter geen enkele *école spéciale* gevestigd. Bovendien voorzag het organigram van het decreet van brumaire geen enkele speciale school voor de studie van het recht.

privé. Rationalité ou scandale ?, Parijs, 1988, dl. 1, pp. 249-265 (deze tekst werd eveneens gepubliceerd in *Annales d'histoire des facultés de droit et de science politique*, 3, 1986, pp. 37-56). Een decreet van 15 september 1793 had de rechtsfaculteiten opgeheven, maar dit besluit werd reeds de volgende dag opgeschort. *Archives Parlementaires*, 1e reeks, dl. 74, pp. 233 en 269.

4. *Pasin.*, 1e reeks, dl. 7, pp. 135-138 ; 1, *B.d.L.*, 203, n. 1216. Cf. D. JULIA, H. BERTRAND, S. BONIN & A. LACLAU, *L'enseignement, 1760-1813* (Atlas de la Révolution française, dl. 2), Parijs, 1987.

5. *Pasin.*, 1e reeks, dl. 7, p. CXLI. Cf. F. STEVENS, «L'introduction de la législation révolutionnaire en Belgique», in *La Révolution et l'ordre juridique privé. Rationalité ou scandale ?*, Parijs, 1988, dl. 2, pp. 485-493.

6. M. DE VROEDE, «Onderwijs en opvoeding in de Zuidelijke Nederlanden 1794-1814», in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Bussum, 1983, dl. 11, pp. 60-69. M.b.t. de implementatie van deze wetgeving : C.C. DE KEYSER & F. SLABINCK, «De Ecole centrale van het Leiedepartement te Brugge. Bijdrage tot een historisch-comparatieve studie», in *Tijdschrift voor Opvoedkunde*, 20, 1974-1975, pp. 199-230 ; J. DE VREUGHT, «L'enseignement secondaire à Bruxelles sous le régime français : l'Ecole Centrale - le Lycée», in *Annales de la Société royale d'archéologie de Bruxelles*, 12, 1938, pp. 5-134 ; H. FASSBENDER, «L'enseignement à l'Ecole centrale du département de la Dyle», in *Cahiers bruxellois*, 14, 1969, pp. 179-272 ; G. DAUBY, *L'école centrale de Gand*, onuitgegeven verhandeling, Gent, 1932 ; C. DE MUYNCK, *De centrale school te Gent. 1797-1804*, onuitgegeven verhandeling, Leuven, 1969 ; F. MACOURS, «L'Ecole centrale du département de l'Ourthe, 1797 à 1804», in *La Vie wallonne*, 17, 1936-1937, pp. 5-14 ; A. SPRUNCK, «L'école centrale du département des Forêts à Luxembourg», in *'t Hemecht*, 16, 1964, pp. 13-36 ; J.P.L. SPEKKENS, «L'école centrale du département de la Meuse-Inférieure 1798-1804», in *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg. Jaarboek van Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap*, 56-57, 1950-1951, pp. 5-186.

Een brief van de minister van Binnenlandse Zaken, Letourneur, aan de bestuurders van het departement van de Dijle van 28 vendémiaire jaar VI (19 oktober 1797) betekende het einde van de Leuvense universiteit⁷. Uitgaande van de vaststelling dat de universiteit op geen enkele wijze kon gelijkgesteld worden met de twee voorziene instellingen voor hoger onderwijs, de centrale en de speciale scholen, beval de minister de onmiddellijke sluiting van de universiteit. Na een lange beraadslaging besloot de administratie van het departement van de Dijle op 25 oktober 1797 tot de opheffing van de Leuvense universiteit, verbood zij de professoren nog verder colleges te geven, beval de verzegeling en gebod de bestuurders van de stichtingen rekenschap te geven aan de ontvanger der domeinen⁸. De *cours de législation*, die in de *écoles centrales* gedoceerd werd in de derde sectie, was dus het enige rechtsonderwijs dat werd verstrekt⁹.

Maar het was niet de bedoeling de studenten een strikt juridische opleiding te geven, zoals blijkt uit een circulaire van de minister van Binnenlandse Zaken van 15 thermidor jaar VII (2 augustus 1799) aan de *professeurs de législation* : «J'en conclus que, dans l'esprit du législateur, le cours de législation n'est point destiné à former de profonds jurisconsultes, pas plus que des hommes consommés dans l'économie politique ou dans la science du gouvernement ou dans celle des négociations mais à donner aux jeunes gens les sains principes de la morale privée et publique, avec les développements nécessaires pour en faire des citoyens vertueux et éclairés sur leurs intérêts et sur ceux de leur pays...»¹⁰.

7. A. VERHAEGEN, *Les 50 dernières années de l'ancienne université de Louvain (1740-1797). Essai historique*, Luik, 1884, pp. 436-437. Deze brief is weergegeven in A. VERHAEGEN, *Les 50 dernières...*, pp. 555-556 [*Pièces justificatives*, nr. 69].

8. A. VERHAEGEN, *Les 50 dernières...*, p. 437 ; *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 1840, pp. 212-217. Cf. ook B. COCKX, *Het beheer van de goederen van de afgeschafte universiteit te Leuven (1797-1810)*, onuitgegeven verhandeling K.U.Leuven, Leuven, 1985.

Totaal ten onrechte stelt derhalve R. BOUDARD, «Université Napoléonienne», in J. TULARD (ed.), *Dictionnaire Napoléon*, Parijs, 1987, p. 1692 dat de Leuvense universiteit werd opgeheven in 1808.

9. Het onderwijs in de *écoles centrales* was onderverdeeld in drie secties. De derde (hoogste) sectie was enkel toegankelijk voor studenten van ten minste zestien jaar.

10. J. IMBERT, *L'enseignement...*, p. 254 ; J.-L. HALPERIN, «Une enquête du ministre de l'Intérieur sous le Directoire sur les cours de législation dans

J. Imbert merkt hierbij op dat deze circulaire vrij laattijdig verscheen, vermits de meeste professoren op dat ogenblik reeds hun cursussen hadden uitgewerkt¹¹.

Dit kaderde volledig in de optiek van «recht en wetgeving» als een verworvenheid van alle *citoyens*. Er bestond immers geen advocatuur meer — ieder moest zichzelf kunnen verdedigen — ; de rechters en magistraten, die verkozen werden, waren enkel «la bouche de la loi...». Iedereen werd dus geacht de wet te kennen. Allerlei middelen moesten hiertoe bijdragen : een catechismus van de rechten van de mens en de burger ; de decadaire uitleg van de nieuwe wetten in de «temples de la raison...».

Dit systeem zou falen. Vrij vlug liet de behoefte aan een adequate juridische kennis zich gevoelen — er kan hier overigens een duidelijke parallel worden gemaakt met de noden in de medische sector. Zo richtte de *Administration centrale* van het departement van de Dijle op verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken Fr. de Neufchâteau in april 1797 te Brussel een *Société libre des sciences et des arts, d'agriculture et de commerce* op¹². Deze vereniging was in drie klassen onderverdeeld, die op hun beurt uit verschillende secties waren samengesteld. De tweede sectie van de eerste klasse betrof «l'économie politique, les sciences sociales et la législation».

les Ecoles centrales», in *Annales d'histoire des facultés de droit et de la science juridique*, 3, 1986, p. 74. Verkeerdelijk dateert A. DURUY, *L'instruction publique et la Révolution*, Parijs, 1882, pp. 289 en 433-439 deze circulaire op de 5e aanvullende dag jaar VII (21 september 1799). Deze verkeerde datum werd overgenomen door J. BONNECASE, *La Thémis (1819-1831). Son fondateur Athanase Jourdan*, 2e uitg., Parijs, 1914, pp. 44-46. Steunend op J. BONNECASE, *La Thémis...*, pp. 44-55 verwart L. MALLMANN, *Französische Juristenausbildung im Rheinland. 1794-1814*, Köln, 1987, p. 36 de datum van de circulaire met deze van een ministerieel schrijven vermeld in de omzendbrief, zodat hij deze op zijn beurt ten onrechte dateert op 20 fructidor jaar V (6 september 1797).

11. J. IMBERT, *L'enseignement...*, pp. 254-255. Dit bleek overigens uit de antwoorden op een circulaire van 20 floréal jaar VII (9 mei 1799), waarbij de minister van Binnenlandse Zaken de professoren om inlichtingen over hun colleges verzocht. Voor een analyse op deze enquête, cf. J.-L. HALPERIN, *Une enquête...*, pp. 57-82.

12. E. MAILLY, «Etude pour servir à l'histoire de la culture intellectuelle à Bruxelles pendant la réunion de la Belgique à la France», in *Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique* (collection in -8°), dl. 40, Brussel, 1877, p. 13.

Bovendien hadden de laatstejaarsstudenten van de *école centrale* van het departement van de Dijle reeds in januari 1797 een *Société des juristes* opgericht om de rechtspraak te bestuderen, «dans le désir de hâter leurs progrès et de s'avancer dans la carrière juridique»¹³. In 1802 groeide deze vereniging uit tot de *Société de Jurisprudence* onder het voorzitterschap van Etienne Triponetty¹⁴. Deze werd nadien opgevolgd door Joseph François Beyts, de latere inspecteur-generaal van de *Ecole de droit*¹⁵.

13. E. MAILLY, *Etude...*, p. 17.

14. Hieruit blijkt dat ook in de Belgische departementen tijdens het Consulaat reeds een hernieuwde belangstelling was ontstaan voor de studie van het recht. Vergelijk terzake H. HAYEN, «La renaissance des études juridiques en France sous le Consulat», in *Revue historique de droit français et étranger*, 1905, pp. 96-122 ; 213-260 en 378-412.

Etienne-Michel-Joseph TRIPONETTY (Brussel, 1761-Brussel, 1805). Advocaat bij de Raad van Brabant (1785-1790). Koos tijdens de Brabantse Omwenteling de zijde van de Staten en werd krijgsauditeur bij de krijgswaarde te Brussel (1790). Verkozen in het jaar V (17 april 1797) als rechter bij de civiele rechtbank van het departement van de Dijle, waar hij ontslag nam in het jaar VII, na enige tijd als commissaris van het *Directoire* te hebben gefungeerd. In het jaar VIII (6 juli 1800) benoemd tot plaatsvervangend rechter in de criminele rechtbank te Brussel, later (9 oktober 1801) tot rechter. P. VERHAEGEN, »Triponetty«, in *Biographie nationale*, 25, 1930-1932, kol. 649-651.

15. Joseph-François BEYTS (Brugge, 1763-1832). *Primus* van de Leuvense universiteit in 1782. Raadsheer-pensionaris en griffier van Brugge. Achtereenvolgens substituut-procureur-generaal en procureur-generaal (1787) bij de Raad van Brabant. Verkozen als vertegenwoordiger van het departement van de Leie in de *Conseil des Cinq-Cents* (1797-1799). Op 11 ventôse jaar VIII (2 maart 1802) benoemd tot prefect van het departement Loir-et-Cher ; op 17 messidor jaar XI (6 juli 1803) tot *Commissaire du Gouvernement* bij het *Tribunal d'appel* te Brussel (titel gewijzigd in 1804 in *Procureur général près la Cour d'appel*). In 1810 benoemd tot procureur-generaal bij het hof van beroep te Den Haag, vervolgens in 1811 tot Eerste voorzitter bij het hof van beroep te Brussel. Voorzitter van de speciale criminele rechtbank van Hamburg in 1813. In 1830 verkozen als lid van de Belgische Volksraad.

L. FRANCOIS, «Beyts», in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 6, 1974, kol. 29-33 ; J. GILISSEN, «L'enseignement du droit romain à l'école, puis faculté de droit de Bruxelles (1806-1817)», in J.A. ANKUM e.a. (eds.), *Satura Roberto Feenstra*, Freiburg, 1985, p. 662 ; J. LOGIE, *Les magistrats des cours et tribunaux en Belgique. 1794-1814. Essai d'approche politique et sociologique*, Thèse de doctorat d'Etat, Parijs, 1995, dl. 3, pp. 17-18.

VAN ECOLE DE DROIT TOT FACULTÉ DE DROIT¹⁶

Het Consulaat betekende ook in het gerecht het einde van het experiment met verkozen rechters¹⁷. De nieuwe politiek van de drie consuls, Napoleon, Sieyès en Ducos, was duidelijk : «La Révolution est fixée aux principes qui l'ont commencée : elle est finie». Een nieuwe juridische inrichting drong zich dus op. In uitvoering van de bepalingen van de Grondwet van het jaar VIII hervormde de wet van 27 ventôse jaar VIII (18 maart 1800) grondig de gerechtelijke organisatie¹⁸.

16. G. BIGWOOD, «L'Ecole, puis Faculté de Droit de Bruxelles (1806-1817)», in *Revue de l'Université de Bruxelles*, 28, 1922-1923, pp. 273-315 ; J. GRAUWELS, «Lijst der gediplomeerden van l'Ecole de droit de Bruxelles (1806-1817)», in *Intermédiaire des généalogistes*, 1966, pp. 238-254.

De bijdrage van R. BOUDARD, «Expériences françaises dans l'Europe napoléonienne : l'université impériale dans les départements belges entre 1801 et 1814. Première partie», in *Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte*, 22/2, 1995, pp. 133-151 is quasi uitsluitend gebaseerd op enkele Parijse archiefstukken en ignoreert totaal de bestaande literatuur terzake. Daar de auteur geen enkele kennis heeft van het bestaan van de Brusselse *Ecole de droit*, is zijn analyse van de rechtsfaculteit totaal irrelevant. Zijn «Expériences françaises dans l'Europe napoléonienne : l'université impériale dans les départements belges entre 1801 et 1814. Deuxième partie», in *Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte*, 23/2, 1996, pp. 145-198 handelt uitsluitend over de lycea en geenszins over de Brusselse universiteit.

17. Initieel behield de grondwet van het jaar VIII evenwel de verkiezing van de vrederechters voor een termijn van drie jaar (art. 60). Alle andere rechters werden voor het leven benoemd door de eerste Consul (art. 41 & 68). Het *senatus-consult* van 16 thermidor jaar X (4 augustus 1802) betekende het einde van dit systeem. Het voorzag immers de benoeming van de vrederechters voor een periode van tien jaar door de eerste Consul uit de twee namen voorgedragen door de kantonnale vergadering (*Pasin.*, 1e reeks, dl. 11, p. 263). Een maand later, voorzag een besluit van 19 fructidor jaar X (6 september 1802) een jaarlijkse vervanging van een vijfde van het totaal aantal vrederechters vanaf het jaar XI (*Pasin.*, 1e reeks, dl. 11, p. 293). Uiteindelijk vormde in het jaar XIII de *Code de procédure civile* (1806) en de wet van 20 april 1810 betreffende de gerechtelijke organisatie het sluitstuk van deze ontwikkeling. P. DELAIGUE, «Une justice de proximité : création et installation des juges de paix (1790-1804)», in *Histoire de la Justice*, 8-9, 1995-1996, pp. 31-47. Cf. voor nadere gegevens : S. HUMBERT, «Approche bibliographique sur les justices de paix en France, en Belgique et aux Pays-Bas», in S. DAUCHY, S. HUMBERT & J.-P. ROYER (eds.), *Le juge de paix. Nouvelles contributions européennes*, Lille, 1995, pp. 167-181.

18. J. BOURDON, *La réforme judiciaire de l'an VIII*, 2 dln., Rodez, 1941.

Inmiddels werd de minister van Binnenlandse Zaken, Chaptal, belast met een grondige reorganisatie van het onderwijs¹⁹. Zijn oordeel over de toestand m.b.t. de juridische kennis was ondubbelzinnig: «L'étude des lois, aussi nécessaire que négligée de nos jours, demande une prompte et sévère organisation. Il n'existe plus de connaissances réelles que chez les jurisconsultes formés aux anciennes écoles»²⁰. Inzake de juristenopleiding voorzag hij derhalve in zijn verslag van 18 brumaire jaar IX (9 november 1800), naar analogie met de speciale school voor geneeskunde, een *école spéciale de législation* in elke stad waar een hof van beroep bestond²¹. Het ontwerp voorzag dat drie professoren het onderwijs in het publiek recht, het burgerlijk recht en het strafrecht zouden verzorgen. De studietijd bedroeg drie jaar en het *diplôme de capacité* was vereist om de functie van *avoué* of van magistraat te kunnen uitoefenen. In zijn verslag bij dit rapport van 28 vendémiaire jaar X (20 oktober 1801), sloot de minister van Justitie zich aan bij de optie de rechtsscholen te vestigen in de steden waar een hof van beroep was gevestigd²². Dit was ook de reden waarom de minister uitdrukkelijk Brussel verkoos boven Leuven. Het ontwerp dat op 30 germinal jaar X (20 april 1802) door Fourcroy in het *Corps Législatif* werd voorgesteld, voorzag de oprichting van tien *écoles de droit et de jurisprudence*, met elk vier professoren²³. De wet van 11 floréal jaar X (1 mei 1802) bevestigde het principe van de creatie van tien *écoles de droit*, waarvan één te Parijs (art. 24

19. P. CHEVALLIER & B. GOSPERIN, *L'enseignement français de la Révolution à nos jours*, Parijs, 1968, p. 42. Cf. «Rapport et projet de loi sur l'instruction publique, présentés au Conseil d'Etat section de l'Intérieur» (18 brumaire an IX-9 november 1800), in *Gazette Nationale ou Le Moniteur Universel*, 19 brumaire, pp. 190-191; 21 brumaire, pp. 196-199; 22 brumaire, pp. 201-202; 23 brumaire, pp. 205-207; 24 brumaire, pp. 210-212; 25 brumaire, pp. 215-216; 26 brumaire, pp. 218-220 en 27 brumaire jaar IX, pp. 222-224.

20. «Rapport et projet de loi...», in *Gazette Nationale ou Le Moniteur Universel*, 24 brumaire jaar IX, p. 211.

21. L. LIARD, *L'enseignement supérieur en France. 1789-1889*, Parijs, 1888, dl. II, p. 15.

22. Cf. voor de tekst van dit verslag: G. THUILLIER, «Un rapport du ministre de la Justice sur les écoles de droit en 1801», in *Revue d'histoire des facultés de droit et de la science juridique*, 7, 1988, pp. 163-166.

23. *Moniteur Universel*, 30 germinal, pp. 851-854 en 2 floréal jaar X, pp. 857-858.

en 25)²⁴. Voortbouwend op de wet van 11 floréal jaar X stelde Fourcroy op 16 ventôse jaar XII (7 maart 1803) zijn project betreffende de rechtsscholen voor in het *Corps Législatif*²⁵. De nood aan vakkundig geschoolde ambtenaren, magistraten, advocaten, ... leidde dus tot de oprichting van een professionele juristenopleiding door de wetten van 22 ventôse jaar XII (13 maart 1804) en van de vierde aanvullende dag jaar XII (21 september 1804)²⁶. Uiteindelijk werden zelfs twaalf *écoles de droit* gevestigd, m.n. te Parijs, Dijon, Turijn, Grenoble, Aix, Toulon, Poitiers, Rennes, Caen, Brussel, Koblenz en Staatsburg²⁷. De laatste drie instellingen stonden onder het toezicht van inspecteur-generaal Joseph Beyts²⁸. Op 25 maart 1806 werd de Brusselse *Ecole de droit* plechtig geïnstalleerd²⁹.

De normale studietijd bedroeg drie jaar en was *quasi* volledig gericht op de toegang tot een aantal juridische beroepen. Vanaf 1 vendémiaire jaar XVII werd immers een diploma van licentiaat vereist om het beroep van advocaat (titel V van de ventôse-wet luidde overigens «Du tableau des avocats près les tribunaux»), van pleitbezorger bij het Rechtbank van Cassatie (*avoué près le tribunal de Cassation*) en van magistraat te mogen uitoefenen (art. 23 en 24). Het met succes slagen in de examens over de strafwetgeving en de civiele en criminele procedure werd vanaf dat

24. Artikel 24 : «Les écoles spéciales existantes qui existent seront maintenues,... Quand il y vauera une place de professeur, ainsi que dans l'école de droit qui sera établie à Paris...».

Artikel 25, 1 : «Il pourra être établi dix écoles de droit : chacune d'elles aura quatre professeurs au plus».

Pasin., 1e reeks, dl. 11, p. 176 ; 3, *B.d.L.*, 186, n. 1488.

25. *Moniteur Universel*, 18 ventôse jaar XII, pp. 775-776.

26. *Pasin.*, 1e reeks, dl.12, pp. 331-334 ; 3, *B.d.L.*, 355, n. 3678 ; *Pasin.*, 1e reeks, dl.13, pp. 86-91 ; 4, *B.d.L.*, 15, n. 239.

27. Cf. A.-M. VOUTYRAS, «Les facultés de droit dans les départements étrangers de l'Empire napoléonien», in *Revue d'histoire des facultés de droit et de science juridique*, 13, 1992, pp. 127-157.

28. Cf. m.b.t. de *Ecole de droit* van Koblenz : L. MALLMANN, *Französische Juristenausbildung im Rheinland. 1794-1814. Die Rechtsschule von Koblenz*, Keulen, 1987 ; m.b.t. deze van Straatsburg, J. BONNECASE, *La Faculté de droit de Strasbourg*, Toulouse, 1916.

29. *Procès-verbal de l'installation de l'Ecole spéciale de droit, à Bruxelles, le 25 mars de l'an 1806*, Brussel, 1806. Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rechtsfaculteit te Brussel, 1.

ogenblik eveneens een vereiste voor de pleitbezorgers (*avoués*) (art. 26). Naast de licentie, voorzag deze wet ook de mogelijkheid van het behalen van het doctoraat, na een vierde jaar studie en een openbare verdediging (art. 4)³⁰.

De wetgeving bepaalde een strikte indeling van het curriculum. Naast de wettelijke bepalingen s.s. dient hierbij ook rekening gehouden te worden met de instructies van inspecteurs-generaal van 16 februari 1807, goedgekeurd door de minister van Justitie, *le Grand Juge*, op 19 maart 1807³¹. Bedoeling was duidelijk een «beroepsopleiding» te verstrekken, zoals blijkt uit de circulaire: «La brièveté du temps de ces cours avertit assez le professeur qu'il ne s'agit pas d'entrer bien avant dans la théorie de ces matières, et que son enseignement doit surtout s'appliquer aux connaissances positives et pratiques»³². De ventôse-wet voorzag het onderwijs van het Romeins recht «dans ses rapports avec le droit français»; van het burgerlijk recht «dans l'ordre établi par le Code civil»; van elementen van het natuurrecht en van het volkenrecht; van het Franse publiekrecht; van het burgerlijk recht in zijn verhouding tot de publieke administratie; van het strafrecht en van de burgerlijke en civiele procedure (art. 37)³³. Het decreet van de 4de aanvullende dag jaar XII (21 september 1804) bepaalde dat het Romeins recht gedoceerd werd tijdens het eerste jaar; de strafwetgeving en civiele en criminele procedure het tweede jaar. Het burgerlijk recht diende gedurende de drie jaren onderwezen te worden (art. 37). Reeds op 3 maart 1806 vergaderden de Brusselse professoren over de implementatie van deze regeling en de organisatie van het lesgeven³⁴. Met betrekking tot de cursus burgerlijk recht verwierpen zij zowel de optie om elk jaar het totale

30. Het doctoraat was een vereiste om tot hoogleraar of suppleant benoemd te kunnen worden (art. 25).

31. D. DE FOLLEVILLE, *Recueil de règlements des facultés de droit, renferment les décrets et règlements jusqu'au 8 janvier 1881*, Parijs, 1880, p. 71.

32. Hoofdstuk 4, artikel 45.

33. Cf. m.b.t. het Romeinse recht: J. GILISSEN, *L'enseignement du droit...*, pp. 659-677. Reeds op 20 mei 1806 richtte de inspecteur-generaal J.-F. Beyts tot de *Conseil de discipline* van de rechtsschool te Brussel een eerste «Projet d'enseignement» met verzoek om opmerkingen. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, pp. 284-288 geeft een samenvatting van het voorstel en de opmerkingen.

34. Brussel, A.R., Rechtsfaculteit te Brussel, 4.

wetboek te bespreken, met een toenemende graad van moeilijkheid, als deze om telkens één derde ervan te doceren. Uiteindelijk verkozen zij dat elke professor burgerlijk recht zijn onderwijs van het burgerlijk wetboek zou spreiden over drie jaar. Na een eerste jaar zou hij deze cursus doceren in het tweede jaar, vervolgens in het derde jaar en aldus de studenten volgen. In de praktijk werd dit ook grotendeels gevolgd, zoals blijkt uit de programma's van de Brusselse instelling. De hoogleraar burgerlijk recht in het tweede jaar diende ook de cursus «cours accessoire sur le droit public français» te doceren, terwijl de professor burgerlijk recht in het derde jaar de cursus «cours accessoire sur le droit civil dans les rapports avec l'administration publique» moest geven³⁵. Niet alleen organiseerde de wetgever nauwkeurig het programma, maar hij voorzag ook strikte controles op de naleving ervan³⁶.

Het aantal professoren in de Brusselse *Ecole de droit* was beperkt. De Brusselse rechtsschool recruteerde in grote mate uit gewezen professoren van de Leuvense universiteit. Michel-Joseph Vangobbelschroy, die aan de Leuvense *Alma Mater* de Instituten had gedooceerd, werd benoemd tot titularis van de leerstoel Romeins recht³⁷. De colleges burgerlijk recht en het administratief recht in

35. Brussel, A.R., Rechtsfaculteit te Brussel, 3.

36. Cf. m.b.t. de inspecteurs-generaal : P. GERBOD, «Les inspecteurs généraux et l'inspection générale de l'Instruction publique de 1802 à 1882», in *Revue historique*, 236, 1966, pp. 79-106 ; I. HAVELANGE e.a., *Les inspecteurs généraux de l'instruction publique. Dictionnaire biographique 1802-1914*, Parijs, 1986.

37. Michel-Joseph VANGOBBELSCHROY (Leuven, 1745-Brussel, 1825). Licentiaat in beide rechten (1770), doctor juris utriusque (1776). Op voorstel van de Neny benoemd tot professor voor de Instituten in 1775. In 1781 tot rector verkozen. Verzette zich tegen de politiek van Jozef II en verbleef in 1788-1789 in ballingschap. Kwam terug tijdens de Brabantse omwenteling en werd professor in het canonieke recht en decaan van de faculteit van canoniek recht. Weggevoerd als gijzelaar door de Fransen tot de universiteit de oorlogsbelasting die zij moest betalen, voldaan had. Hoewel raadsheer Le Clerc van de Geheime Raad in 1786 in een verslag hem nog als een verstandig, maar lui persoon omschreef, genoot hij de steun van van Beyts, die over later zou stellen dat : «... souvent quand il donne son cours, les salles sont trop petites tant l'affluence des auditeurs est grand. J'ai vérifié cet enseignement et je le trouve, en effet, excellent». Hij publiceerde evenwel niets.

V. BRANTS, *La faculté de droit de l'université de Louvain à travers cinq siècles (Etude historique)*, Parijs, (s.d.), p. 311 ; J. GILISSEN, *L'enseignement du*

zijn verhouding tot het burgerlijk recht werden toevertrouwd aan drie professoren : Bertrand Cahuac, gewezen hoogleraar te Douai ; Jean-Joseph Tartre, substituut van de procureur-generaal Beyts te Brussel en Jean-Gérard van Hoogten, gewezen repetitor te Leuven³⁸. Xavier Jacquelart, die eveneens te Leuven had gedoceerd, werd benoemd voor de colleges strafrecht en civiele en strafrechtsprocedure³⁹. Charles de Maurissens, gewezen repetitor

droit..., pp. 664-666 ; R. HENRION, «Gobbelschroy», in *Biographie nationale*, 1961, 31, 1961, p. 396.

38. Bertrand CAHUAC (Beddington [Londen], 1740-Brussel, 1811). Licentiaat (Douai) en doctor in de rechten (Parijs, 1770). In 1770 benoemd tot professor te Douai. Tijdens de revolutie rechter bij de burgerlijke rechtbank *du Nord*. Nadien benoemd tot professor te Brussel. P. COLLINET, *L'ancienne Faculté de droit de Douai (1562-1793)*, Rijsel, 1900, pp. 34, 68, 99-100 ; B. PERRIN, *Hommes et choses des Facultés utriusque juris de l'Université de Douai*, Rijsel, 1966, pp. 51, 84-85 en 135 ; J. GILISSEN, *L'enseignement du droit...*, p. 664.

Jean-Joseph-Xavier TARTRE (Namen, 1764-Brussel, 1841). Licentiaat in de rechten (1787). Advocaat bij de Grote Raad van Mechelen (1787). Lid van het *Comité de Surveillance* te Mechelen (1794), nadien bureauchef bij de *Administration centrale de la Belgique* (1794). Op 28 november 1795 benoemd tot commissaris bij de rechtbank van het departement van Samber en Maas, maar reeds op 5 mei 1796 uit zijn functie ontheven wegens een vordering tot vrijspraak in een zaak betreffende emigratie van monniken. Advocaat te Brussel. In messidor jaar VIII (1800) benoemd tot substituut-procureur-generaal bij het hof van beroep te Brussel. Professor in de rechtsschool te Brussel (1806-1814). Nadien terug advocaat in dezelfde stad. J. LOGIE, *Les magistrats...*, dl. 3, pp. 329-330 ; P. VERHAEGEN, «Tartre», in *Biographie nationale*, 24, 1926-29, kol. 508-509.

Jean-Gérard VAN HOOGTEN (1757-). Licentiaat in de rechten (Leuven, 1785). Gewezen repetitor van de Leuvense *Alma Mater*. In 1814 verbonden als commissaris aan de *Gouvernement Général de la Belgique*. Vanaf 1822 kamervoorzitter in het hof van beroep te Brussel. In 1832 benoemd tot eerste voorzitter. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, p. 290 ; W. VAN HILLE, *Het Hof van Beroep te Brussel en de Rechtbanken van Eerste Aanleg in Oost- en West-Vlaanderen onder het Nederlands Bewind en sinds de Omwenteling van 1830 tot 4 oktober 1832*, Tielt, 1981, p. 213.

39. Xavier JACQUELART (Leuven, 1767-1819[?]). Licentiaat in de rechten (Leuven, 1791). Advocaat. Professor aan de Leuvense universiteit. Benoemd tot rechter bij de rechtbank te Leuven in het jaar VIII en tot veiligheidsmagistraat in het jaar IX, functie die hij uitoefende tot zijn aanstelling aan de Brusselse rechtsschool. Nadien benoemd tot professor in de rechtsfaculteit van Leuvense rijksuniversiteit, waar hij tot 1819 de Instituten en de rechtspraktijk doceerde. *Annales Academiae Lovaniensis*, 1-3, 1817-1820 ; J. LOGIE, *Les magistrats...*, dl. 3, p. 206.

Romeins recht te Leuven en Etienne Heuschling, gewezen professor Hebreeuws te Leuven, werden tot suppleanten benoemd⁴⁰.

Bij decreet van 16 maart 1808 werd de Brusselse *Ecole de droit* opgenomen in de organisatie van de *Université impériale* en omgevormd tot *Faculté de droit* van de *Académie de Bruxelles*⁴¹. De grootste innovatie van dit decreet was de vereiste dat vanaf 1 oktober 1815 men slechts tot het baccalaureaat in de rechten zou toegelaten worden indien men niet ten minste het baccalaureaat in

40. Charles DE MAURISSENS (Namen, 1751-Brussel, 1833). Licentiaat in de rechten en advocaat bij de Raad van Namen (1776). Vanaf 1782 repetitor Romeins recht te Leuven. In 1790 raadsheer bij de geünificeerde rekenkamer. Professor aan de *école centrale* te Namen tijdens het Directoire. Plaatsvervangend rechter bij de rechtbank te Namen sinds het einde van het jaar XII en benoemd op 17 januari 1810 tot rechter bij de civiele rechtbank te Brussel, waar hij ontslag nam in 1822.

G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, p. 290 ; J. LOGIE, *Les magistrats...*, dl. 3, p. 255 ; D. DOYEN, «Maurissens», in *Biographie Nationale*, 14, 1897, kol. 106-108 ; J. GILISSEN, *L'enseignement...*, pp. 666-667.

Etienne HEUSCHLING (Luxemburg, 1762-Brussel, 1847). Na humaniorastudies aan het Koninklijk College te Luxemburg, gedurende een tijd leraar in het College te Namen (1782). Na studies te Leuven ging hij naar Rome Oosterse talen studeren en nam hij in 1788 deel aan het openbaar examen voor de leerstoel Syrisch-Chaldeeuws, die vacant was aan de *Sapientia*. Keerde in 1790 terug naar Leuven waar hij titularis werd van de leerstoel Hebreeuws in het *Collegium Trilingue*, functie die hij vervulde tot de opheffing van de universiteit. In het jaar V lid van de jury van het openbaar onderwijs te Brussel, later leraar algemene grammatica aan de *école centrale* van het Dijledepartement. In 1806 benoemd tot suppleant in de *Ecole de droit*, waar hij «ne paraît pas avoir exercé souvent ses fonctions de suppléant» (F. NEVE, p. 315). In 1817 benoemd tot professor in de Oosterse literatuur en grammatica aan de rijksuniversiteit te Leuven, waar hij ontslag nam in 1820. M. DE NEEF, *De Faculteit Wijsbegeerte en Letteren van de Rijksuniversiteit te Leuven (1817-1835)*, onuitgegeven verhandeling, Leuven, 1986, pp. 93-96 ; F. NEVE, «Heuschling», in *Biographie nationale*, 9, 1886-1887, kol. 337-338 ; F. NEVE, «Etienne Heuschling et les derniers temps de l'enseignement de l'hébreu au Collège des Trois Langues», in *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*, 12, 1848, pp. 274-320.

41. *Pasin.*, 1e reeks, dl. 14, pp. 238-248, art. 11 : «Les écoles actuelles de droit formeront douze facultés du même nom, appartiennent aux académies dans les arrondissements desquelles elles sont situées. Elles resteront organisées comme elles le sont par la loi du 22 ventôse an XII, et le décret du quatrième jour complémentaire de la même année».

de letteren had behaald (art. 26). De geschiedenis zou er echter anders over beschikken...

Na de benoeming op 17 januari 1810 van Charles de Maurissens tot rechter bij de burgerlijke rechtbank te Brussel werd op voorstel van de decaan Van Gobbelschroy en met instemming van de inspecteur-generaal Beyts Jean-Gérard-Joseph Ernst voorlopig tot suppleant benoemd, hoewel hij pas op 6 juli 1810 tot doctor in de rechten zou promoveren⁴². Mede door het overlijden van Bertrand Cahuac op 25 april 1811 kwam er derhalve één betrekking van professor en één van suppleant vacant. Artikel 36 van de ventôse-wet voorzag in de vereiste van een vergelijkend *concours* voor dergelijke benoemingen. Uiteindelijk had dit examen plaats op 10 maart 1813⁴³. De jury stelde de aanstelling voor van Jean-Gérard-Joseph Ernst tot professor en van Henri-Ferdinand De Coster tot suppleant⁴⁴. Hun installatie had plaats op 10 juni 1813.

42. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, p. 291.

Jean-Gérard-Joseph ERNST (Aubel, 1782-Leuven, 1842). Suppleant aan de Brusselse rechtsfaculteit (22 januari 1810). Behaalde het doctoraat in 1810. Benoemd tot professor te Brussel in opvolging van Cahuac (1813). Professor aan de Luikse rijksuniversiteit (1817), functie die hij opgaf bij zijn benoeming in 13 juli 1835 tot professor aan de katholieke universiteit te Mechelen, die op 1 december 1835 werd geïnstalleerd te Leuven. A. LE ROY, «Ernst», in *Biographie nationale*, 16, 1878, kol. 661-667; A. LE ROY, «Ernst», in *Liber memorialis. L'Université de Liège...*, kol. 266-282.

43. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, pp. 291-295.

44. H.F. DE COSTER (Steenokkerzeel, 1794-1866). Licentiaat (*Académie*, 1810) en doctor in de rechten (*Faculté de droit*, 1811). Bij de afschaffing van de Brusselse faculteit werd hij op 3 juni 1817 benoemd tot gewoon hoogleraar aan de rijksuniversiteit te Leuven. Na de opheffing van deze universiteit in 1830 werd hij, bij besluit van 16 december 1830, benoemd aan de rechtsfaculteit te Gent. Op 3 januari 1831, bij de wederopening van de Leuvense universiteit, keerde hij te Leuven terug, waar hij doceerde tot 1835. G. VAN DIEVOET (ed.), «De rechtsfaculteit van de rijksuniversiteit te Leuven (1816-1835)», in *Jura Falconis*, 11, 1974-1975, pp. 317-324.

Tabel I. Aantal gediplomeerden aan de école de droit⁴⁵

Jaar	(1)	(2)	(3)
1806	-	3	3
1807	1	24	17
1808	1	44	12
1809	4	55	56
1810	16	65	52
1811	29	64	67
1812	32	57	50
1813	19	42	52
1814 (januari)	1	3	2
1815	4	64	29
1816	3	107	27
1817	11	84	50
Totaal	122	611	430

Bron : G. Bigwood, *L'Ecole...*, p. 302.

- (1) Bekwaamheidscertificaten
 (2) Diploma van baccalaureaat
 (3) Diploma van licentiaat

Dat reeds voor 1806 en 1807 cijfers beschikbaar zijn voor studies die normaal twee resp. drie jaar duurden, vloeit voort uit het feit dat vrijstellingen werden verleend door de regering aan 28 «candidats à la science». In 1810 verwierven J.-E. Ernst, M.J. Delefosse en A.J. Bouly de l'Espain de doctorsgraad ; in 1811 H.-F. Decoster en in 1816 J.-B. Le Roux⁴⁶.

45. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, p. 316 geeft ook een overzicht van de trimestriële inschrijvingen voor de periode oktober 1809-laatste trimester 1814.

46. G. BIGWOOD, *L'Ecole...*, pp. 302-303.

HET VERENIGD KONINKRIJK DER NEDERLANDEN, EEN NIEUW GELUID⁴⁷ ?

Bij de val van het keizerrijk, in 1814, werd de Brusselse rechtsfaculteit niet onmiddellijk ontbonden⁴⁸. Wel verving in het academiejaar 1814-1815 de benaming «Droit civil moderne» deze van «Code Napoléon», terwijl de cursussen «cours accessoire sur le droit public français» en «cours accessoire sur le droit civil dans les rapports avec l'administration publique» wegvielen. Het besluit van 27 september 1815, dat bepaalde dat er in de zuidelijke provincies «... sera établi ... une ou plusieurs universités, et dans ce dernier cas, une d'icelles sera placée à Louvain» betekende evenwel virtueel het einde van de Brusselse instelling⁴⁹. Uiteraard wou Willem I, door een universiteit te Leuven te vestigen, verhinderen dat de oude *Alma Mater* zou herleven. De commissie, voorzien bij dit besluit om advies terzake te verlenen, werd op 8 november 1816 geïnstalleerd. Zij moest de koning adviseren over het aantal op te richten universiteiten en hun locatie. De meerderheid ervan

47. Cf. de jaarlijkse *Rapports de l'état des écoles supérieures, moyennes et inférieures en...* (1816-1828), Brussel, Den Haag, 1817-1830; *Verlag nopens den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in ...* (1816-1828), Brussel, Den Haag, 1817-1830 [titel varieert].

De geschiedenis van de rijksuniversiteiten wordt doorgaans behandeld in de algemene geschiedenissen m.b.t. het universitair onderwijs. Cf. L. BECKERS, *L'enseignement supérieur en Belgique*, Brussel, 1904; B. BORGHGRAEF VAN DER SCHUEREN, «De universiteit in de Zuidelijke provinciën onder Willem I», in *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten Van België. Klasse der Letteren*, 35, 1973, pp. 1-21; J. DE NOOIJ, *Eenheid en vrijheid in het nationale onderwijs onder Koning Willem I*, Utrecht, 1939; J.B. NOTHOMB, *Etat de l'enseignement supérieur en Belgique (1794-1843)*, Brussel, 1844; J. ROELEVINK, «"Eenen eik, die hondert jaren behoefde, om groot te worden". Koning Willem I en de Universiteiten van het Verenigd Koninkrijk», in C.A. TAMSE & E. WITTE (eds.), *Staats- en Natievorming in Willem's I Koninkrijk (1815-1830)*, Brussel, 1992, pp. 286-309; F. VAN KALKEN e.a., *Histoire des universités belges*, Brussel, 1954.

48. Bij besluit van 24 maart 1814 bepaalde de gouverneur-generaal dat de *certificats d'admission* tot de graden van baccalaureaat, licentiaat of doctor in de rechten van de Brusselse rechtsfaculteit golden als diploma met de voorrechten eraan verbonden door de ventôse-wet. *Journal officiel du royaume des Pays-Bas*, 1, 1814, n. 91.

49. *Pasin.*, 2e reeks, 1815, p. 368.

bepleitte één grote universiteit in het Zuiden⁵⁰. Repelaer van Driel, commissaris-generaal voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, evenals de Raad van State, vreesden echter één (te) machtige instelling en verkozen daarom een gelijkmatige spreiding van de universiteiten in het Zuiden en het Noorden⁵¹. Uiteindelijk voorzag het organiek besluit van 25 september 1816 de oprichting van rijksuniversiteiten in de Zuidelijke Nederlanden te Gent, Leuven en Luik⁵². Dit besluit was niet zo origineel : het was als het

50. B. BORGHGRAEF-VAN DER SCHUEREN, *De universiteiten...*, p. 12 ; K. DE CLERCK, «De stichting van de Gentse universiteit», in *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse rijksuniversiteit (1817-1967)*, Speciaal nummer van *De Brug*, 1967, pp. 6-7.

51. B. BORGHGRAEF-VAN DER SCHUEREN, *De universiteiten...*, p. 13.

52. *Pasin.*, 2e reeks, 1816, p. 401 (art. 8).

Cf. m.b.t. de rijksuniversiteit te Gent : de jaarlijkse *Annales Academiae Gandavensis*, 11 dln. (1817-1827/1828), Gent, 1819-1829 ; K. DE CLERCK, «De stichting van de Gentse universiteit», in *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse rijksuniversiteit (1817-1967)*, Speciaal nummer van *De Brug*, 1967, pp. 5-27 ; *Liber memorialis. Notices biographiques*, Gent, 1913, dl. 1 ; R. PLANCKE (ed.), *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse rijksuniversiteit. 1817-1967*, Gent, 1967.

M.b.t. de Leuvense rijksuniversiteit : de jaarlijkse *Annales Academiae Lovaniensis*, 9 dln. (1817/1819-1825/1826), Brussel, Leuven, 1821-1827 ; *550 jaar universiteit Leuven*, Leuven, 1976 ; R. AUBERT e.a., *De universiteit te Leuven. 1425-1795*, Leuven, 1976 ; V. BRANTS, *La faculté...* ; G. COUDERE, «De studenten aan de rijksuniversiteit Leuven (1817-1835)», in *Liber amicorum Dr. J. Scheerder*, Leuven, 1987, pp. 241-261 ; Ph. GODDING, «La Faculté de droit de l'Université de Louvain — De Louvain à Louvain-la-Neuve», in *Journal des Tribunaux*, 1978, pp. 553-557 ; A. GRAFFART, «La matricule de l'université de Louvain (1817-1835)», in *Album Carlos Wyffels aangeboden door zijn wetenschappelijke medewerkers*, Brussel, 1987, pp. 177-188 ; L. GROSGES, *La faculté de droit de Louvain*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1966 ; A. SCHILLINGS, «Les étudiants de l'Université de l'Etat à Louvain (1817-1835)», in *De Schakel. Tijdschrift Antwerpse Kring voor Familiekunde*, 4, 1949, pp. 76-80 ; 5, 1950, pp. 136-137 ; 7, 1952, pp. 51-54 ; pp. 102-106 ; G. VAN DIEVOET e.a. (eds.), *Lovanium docet. Geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit. 1425-1914*, Leuven, 1988 ; G. VAN DIEVOET (ed.), *De rechtsfaculteit...*

M.b.t. de Luikse rijksuniversiteit : de jaarlijkse *Annales Academiae Leodiensis*, 9 dln. (1817/1818-1827/1828), Luik, 1819-1829 ; P. HARSIN, «La Faculté de droit sous le régime hollandais», in M. FLORKIN & L.E. HALKIN (eds.), *Chronique de l'Université de Liège*, Luik, 1967, pp. 67-76 ; P. HARSIN, «L'Université de Liège. 1817-1935», in L. HALKIN (ed.), *Liber*

ware een kopie van het reglement van 2 augustus 1815 voor de universiteiten in het Noorden⁵³. Bij koninklijk besluit van 19 augustus 1817 besloot Willem I dat de colleges zouden aanvangen op 3 november 1817⁵⁴. Een koninklijk besluit van 19 augustus 1817 bepaalde eveneens de overgangsmodaliteiten voor de studenten in de rechten van de Brusselse *Ecole de droit*⁵⁵.

Zoals voor de overige faculteiten, organiseerde het september-besluit binnen de rechtsfaculteit de graad van kandidaat en van doctor in de rechten (art. 29). Een diploma van kandidaat in de letteren was evenwel vereist om de rechtenstudies te kunnen aanvatten (art. 26). Tegen de professionele «vak»opleiding van het Franse régime opteerde men nu duidelijk voor een meer academische en humanistische opleiding. Dit bleek ook uit de examenmaterie voor de kandidaten in de letteren die zich voorbereidden op een opleiding in de rechten. Naast een examinatie over de Griekse en Latijnse taalkennis, over de Romeinse oudheden en de algemene geschiedenis, moesten zij ook het bewijs leveren dat zij met vrucht de cursussen wiskunde en logica hadden gevolgd (art. 48). De kandidaten in de rechten werden ondervraagd over de Instituten van het Romeinse recht en moesten aantonen dat zij de cursussen van encyclopedie van het recht, rechtsgeschiedenis, de vaderlandse geschiedenis en het natuurrecht hadden gevolgd (art. 34). De waarde van deze zgn. *certificats de fréquentations* zou later ten zeerste worden betwist. Het doctoraat in de rechten kon leiden tot een academische wettelijke titel, het *doctoratus juris romani et hodierni*, dat toegang gaf tot de functies waarvoor een doctoraatsdiploma in de rechten vereist was, of tot een wetenschappelijke titel, het *doctoratus juris* (art. 35). Voor het behalen van deze laatste graad was een examen en een schriftelijke verdediging over een deel van de pandecten en van de codex van Iustinianus voldoende (art. 36). Om de wettelijke titel te behalen, diende men daarentegen een examen af te leggen over het moderne burgerlijke recht en het strafrecht, evenals over

mémorialis. 1817-1935, Luik, 1936, dl. 1, pp. 1-190; A. LEROY, *Liber mémorialis. L'Université de Liège depuis sa fondation*, Luik, 1869.

53. B. VAN DER SCHUEREN, *De fakulteit van geneeskunde aan de Staatsuniversiteit te Leuven (1817-1835)*, onuitgegeven verhandeling K.U. Leuven, (1963), pp. 36-38.

54. *Etat...*, p. 14; *Pasin.*, 2e reeks, 1817-1818, p. 201.

Op 25 september, 6 en 9 oktober 1817 hielden de universiteit van resp. Luik, Leuven en Gent hun plechtige openingszittingen.

55. Gent, Universiteit Gent, Archief van de RUG, 3A2.

het canonieke en het kerkelijke recht (art. 37)⁵⁶. Indien men hierin slaagde, moest men de volgende dag twee delen van het Romeinse en het moderne recht, die door de faculteit werden aangeduid, bespreken (art. 37, 1 & 2). Bovendien moest men het bewijs leveren met succes de cursussen pandecten, publiek recht, statistiek van het land, de politieke geschiedenis, gerechtelijke geneeskunde en «nederduitsche stijl en welsprekendheid» te hebben gevolgd (art. 37, 3). Slaagde men in het examen, dan werd men toegelaten tot de promotie. Dit vereiste de verdediging van een *specimen inauguralis*⁵⁷. Uitdrukkelijk bepaalde het besluit dat «losse stellingen, zonder eenige redenering voorgedragen, zullen niet aangenomen worden» (art. 55). De waarde van deze thesissen moet evenwel noch overdreven, noch geminimaliseerd worden. Wel bekloeg minister Falck zich vrij snel over de geringe waarde ervan te Leuven en te Luik. Na de Belgische omwenteling werd het verdedigen van de *specimen inauguralis* «facultatief» en zou dus grotendeels verdwijnen⁵⁸.

Het vinden van geschikte professoren voor de nieuwe universiteiten was niet evident. Dit bleek al duidelijk uit het verslag dd. 13 januari 1817 van commissaris-generaal O. Repelaer van Driel en van J.L. De Geer, secretaris bij het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Na een missie in de Zuidelijke Nederlanden schreef Kemper terzake : «Over het geheel is mijn onderzoek naar Belgische geleerden zeer ongunstig uitgevallen. Praters ja die heb ik in overvloed ontmoet, maar geleerden, zoo als wij dit woord in de Noordelijke provinciën opvatten geen en enkelen, indien gij kanunnik de Bast uitzondert»⁵⁹. Net als voor de overige leerstoelen was de overheid verplicht dus een beroep te doen op buitenlanders, hoofdzakelijk

56. Een koninklijk besluit van 2 september 1817 bepaalde evenwel dat tot de oprichting van een Roomse theologische faculteit bij één der «Belgische» universiteiten, de professoren geen colleges over het canonieke recht mochten doceren. *Etat...*, p. 15.

57. Cf. J.J. DODT, *Repertorium dissertationum Belgicarum, sive index chronologicus et nominali-alphabeticus omnium dissertationum inauguralium*, Trajecti ad Rhenum, (s.d.), aan te vullen met P. NAMUR, in *Le bibliophile belge*, 5, 1848.

58. Artikel 18 van het besluit van 16 december 1830, *Pasin.*, 1830, p. 108.

59. B. BORGHGRAEF-VAN DER SCHUEREN, *De universiteiten...*, p. 15 ; K. DE CLERCK, *De stichting...*, p. 14 ; J. ROEGIERS, *De Leuvense...*, p. 81.

Duitsers⁶⁰. De gerichtheid van de Nederlandse wetenschap op de Duitse wereld en de faam van het von Humbold-model waren hier niet vreemd aan⁶¹. Zo werden te Gent Jacques Joseph Haus ; te Leuven Joannes Birnbaum en te Luik Leopold Warnkönig in de rechtsfaculteit benoemd⁶².

Niet alle vakken die door het koninklijk besluit geprogrameerd werden voor de rechtsfaculteiten, vindt men terug in de *Series lectionum* van de rechtsfaculteiten van de drie

60. Dit blijkt duidelijk uit de opdracht van De Geer om Duitse geleerden te recruteren. K. De Clerck, *De stichting...*, p. 14.

61. Cf. M. RIEDEL, «Wilhelm von Humboldts Begründung der "Einheit von Forschung und Lehre" als Leitidee der Universität», in U. HERRMANN, *Historische Pädagogik*, Beiheft 14, Weinheim/Basel, 1977, pp. 231-247.

62. Jacques Joseph HAUS (Würzburg, 1796-Gent, 1881). Studeerde filosofie (1814) en rechten te Würzburg. Benoemd bij koninklijk besluit van 26 augustus 1817 tot professor aan de rijksuniversiteit te Gent. Groeide uit tot de meest eminente strafjurist van de 19de eeuw en was de auteur van het Belgische strafwetboek van 1867. Ch. HENNAU & J. VERHAEGEN, «Jacques-Joseph Haus. 1796-1881», in C. FIJNAUT (ed.), *Gestalten uit het verleden*, Deurne, 1993, pp. 73-81 ; A. ROLIN, «J.-J. Haus», in *Université de Gand. Liber memorialis. Notices biographiques*, Gent, dl. 1, pp. 290-306.

Joannes Michaelis Franciscus BIRNBAUM (Bamberg, 1792-Giesen, 1877). Studeerde rechten in Duitsland. In 1817 tot hoogleraar benoemd te Leuven. Koos in 1830 de zijde van Willem I en week uit. Achtereenvolgens professor te Freiburg (Baden) (1833) ; Utrecht (1835) en Giesen (1840). J.P. FOCKEMA ANDREA e.a., *De Utrechtse Universiteit. 1815-1936*, Utrecht, 1936, dl. 2, p. 115.

Leopold August WARNKÖNIG (Bruchsal, 1794-Stuttgart, 1866). Studeerde te Heidelberg en Göttingen. Vestigde zich als *Privat-Dozent* te Heidelberg in 1816. Hetzelfde jaar benoemd tot professor aan de rijksuniversiteit te Luik. Ruilde, na moeilijkheden met de studenten, in 1827 deze functie voor een professoraat te Leuven. Na de Belgische omwenteling, benoemd bij koninklijk besluit van 1 januari 1831 tot professor aan de rijksuniversiteit te Gent, waar hij een enorme activiteit als rechtshistoricus ontplooidde. Verliet in 1836 Gent voor Freiburg. In 1844 benoemd tot professor te Tübingen. P. HARSIN, «Quelques incidents de la vie universitaire à Liège et à Louvain avant la révolution de 1830», in *La vie wallone*, 1930, pp. 5-23 ; A. LE ROY, «Warnkoenig», in *Liber memorialis. L'Université de Liège...*, kol. 601-624 ; H. PIRENNE, «L.-A. Warnkoenig», in *Université de Gand...*, dl. 1, pp. 310-320 ; G. WILD, *Leopold August Warnkönig. 1794-1866 : Rechtslehrer zwischen Naturrecht und historischer Schule und ein Vermittler deutschen Geistes in Westeuropa*, Karlsruhe, 1961.

rijksuniversiteiten⁶³. Romeins recht, zowel de Instituten als de pandecten, het burgerlijk en het strafrecht werden overal onder *quasi* dezelfde benaming gedoceerd. De *Institutiones* werden te Gent onderwezen door Pierre De Ryckere (1817-1830); te Leuven door Xavier Jacquelart (1817-1818), Joannes De Bruyn (1818-1819), Adrianus Holtius (1819-1828; 1829-1830) en Leopold Warnkönig (1828-1829); te Luik van 1817 tot 1827 door Leopold Warnkönig (1817-1827) en Antoine Ernst (1827-1830)⁶⁴. Te Gent doceerde Pierre de Ryckere de *Pandectae*

63. Het overzicht van de cursussen van de drie universiteiten weergegeven in L. MAES & W. VETS, «De rechtsfaculteit van de Rijksuniversiteit te Leuven (1816-1835)», in G. VAN DIEVOET (ed.), *De rechtsfaculteit...*, pp. 282-284 beantwoordt geenszins aan de realiteit en geeft een totaal verkeerd beeld van de programma's van de drie rijksuniversiteiten.

Cf. voor de rijksuniversiteit te GENT : *Annales Academiae Gandavensis*, 1-8 (1819-1827) voor de academiejaren 1817-1818 tot en met 1824-1825; Gent, Universiteit Gent, Archief van de RUG, 3A2 voor het eerste semester van het jaar 1825-1826 en het tweede semester van het jaar 1828-1829 en [J.B. NOTHOMB], *Etat...*, dl. 1, pp. 390-391 en 399-400 voor het academiejaar 1829-1830 (het rijksarchief te Gent bezit terzake geen nuttige bescheiden); voor de rijksuniversiteit te LEUVEN : *Annales Academiae Lovaniensis*, 1-8 (1821-1827), voor de academiejaren 1817-1818 tot en met 1825-1826; Brussel, A.R., Rijksuniversiteit te Leuven, 121 voor de jaren 1825-1826 tot 1828-1829 (met uitzondering van het tweede semester van het jaar 1826-1827 en het eerste semester van het jaar 1827-1828); [J.B. Nothomb], *Etat...*, dl. 1, pp. 395-396 en 404 voor het academiejaar 1829-1830; voor de rijksuniversiteit te Luik : *Annales Academiae Leodiensis*, 1-10 (1819-1827) voor de jaren 1817-1818 tot en met 1826-1827 en [J.B. Nothomb], *Etat...*, dl. 1, p. 393 en 403 voor het academiejaar 1829-1830 (noch de *Services des Archives* van de Universiteit te Luik, noch het rijksarchief te Luik bezitten verdere informatie).

Hierbij moet men ook rekening houden dat een aantal vakken geprogrammeerd werden in andere faculteiten.

64. De vermelde jaartallen hebben enkel betrekking op de periode 1817-1830. Er wordt dus geen melding gemaakt van de cursussen die de betrokkenen na 1830 nog hebben gedoceerd.

Pierre Joseph Marie Colette DE RYCKERE (Gent, 1793-Gent, 1863). Advocaat. Toen hij in 1817 benoemd werd, had hij hoegenaamd nog niets gepubliceerd. Wel schreef hij in hetzelfde jaar ter gelegenheid van het bezoek van Willem I aan Gent een ode aan deze vorst. Was van 16 oktober tot 31 december 1830 gouverneur van Oost-Vlaanderen en zetelde van 10 november 1830 tot 17 januari 1831 in de Volksraad. Werd begin 1831 tot het emeritaat toegelaten. P. VAN WETTER, «Pierre de Ryckere (1817)», in *Université de Gand. Liber memorialis. Notices biographiques*, Gent, 1913, dl. 1, pp. 307-308.

gedurende de hele beschouwde periode; te Leuven achtereenvolgens Joannes De Bruyn (1817-1826), Adrianus Holtius (1826-1827), Leopold Warnkönig (1826-1827), Adrianus Holtius (1828-1829) en Leopold Warnkönig (1829-1830); te Luik Leopold Warnkönig (1817-1827) en Evrard Dupont (1827-1830)⁶⁵.

De cursus hedendaags civiel recht werd te Gent gegeven door Jean Hellebaut (1817-1819)⁶⁶. Na diens voortijdig overlijden werd

Joannes Ph. DE BRUYN (Leuven, 1767-).

Adrianus Catharinus HOLTIIUS (Koudekerke aan de Rijn, 1786-1861). Studeerde rechten te Utrecht. Na zijn studies achtereenvolgens griffier en hypotheekbewaarder. Van 1816 tot 1822 leraar aan het Athenaeum te Deventer. Ondernam verschillende studiereizen. In 1823 benoemd aan de rijksuniversiteit te Leuven. Verkreeg in het voorjaar van 1830 verlof om dat jaar geen les te geven en vertrok naar Zwitserland en Italië. Na de Belgische revolutie benoemd te Utrecht, waar hij faam zou verkrijgen door zijn studies over het handelsrecht. A.K. ALTES, «Adrianus Catharinus Holtius 1786-1861. Het allereerste handelsrecht», in G.C.J.J. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Rechtsgeleerd Utrecht. Levensschetsen van elf hoogleraren uit driehonderd jaar Faculteit der Rechtsgeleerdheid in Utrecht*, Zutphen, 1986, pp. 56-69.

Antoine Nicolas Joseph ERNST (Aubel, 1796-Boppard, 1841). Broer van Jean Ernst. Studeerde rechten aan de rechtsschool te Brussel (1816). In 1822 benoemd aan de rijksuniversiteit te Luik, waar ook J. Ernst doceerde. Verkozen in de Volksraad, waar hij weigerde te zetelen na de dood van Nagelmackers. In 1833 verkozen als volksvertegenwoordiger. Van 1834 tot 1839 minister van Justitie. Vervoege in 1839 zijn broer als professor aan de katholieke universiteit te Leuven. A. LE ROY, «A. Ernst», in *Biographie nationale*, 16, 1878, kol. 651-661; A. LE ROY, «A. Ernst», in *Liber memorialis. L'université de Liège depuis sa fondation*, Luik, 1869, kol. 282-300.

65. Evrard DUPONT (Luik, 1799-1880). Studeerde rechten te Luik (1823). Benoemd in 1826 tot lector te Luik, waar hij één jaar later als buitengewoon hoogleraar Warnkönig opvolgde. Op 16 december 1830 benoemd tot gewoon hoogleraar, functie die hij uitoefende tot zijn toelating tot het emeritaat in september 1866. A. LE ROY, *Liber memorialis. L'université de Liège...*, kol. 646-656; J. WILLEMS DE LADDERSOUS, «Evrard Dupont», in L. HALKIN & P. HARSIN (eds.), *Liber memorialis. L'université de Liège de 1867 à 1935. Notices biographiques*, Luik, 1936, dl. 1, p. 647.

66. Jean Baptist HELLEBAUT (Gent, 1775-Gent, 1819). Na schitterende studies te Leuven, die afgebroken worden door de sluiting van de universiteit, benoemd tot professor aan de Centrale school van het departement van de Schelde. Bij de oprichting van de Gentse universiteit in 1817 benoemd tot hoogleraar in de faculteit rechtsgeleerdheid. J. NOSSANT, «J.-B. Hellebaut», in *Université de Gand. Liber memorialis...*, dl. 1, pp. 291-292; Ch. PIOT,

opgevolgd door Bernard Van Wambeke (1819-1830)⁶⁷. De herziening van de Napoleontische wetgeving leidde in het academiejaar 1828-1829 tot een wijziging van de benaming van de colleges : «...*juris civilis Gallici codicem, ratione habitâ Codicis futuri Belgici*». Te Leuven werd de cursus burgerlijk recht gedurende de hele beschouwde periode gegeven door H. De Coster ; te Luik door Jean Ernst. Enige jaren na de aanstelling van Antoine Ernst in 1822, braken de gebroeders met de tot dan toe geldende organisatie van het onderwijs in het burgerlijk recht. Vanaf het academiejaar 1824-1825 vervingen zij immers de bestaande driejarige cursus in twee colleges : een elementaire en een grondige cursus burgerlijk recht⁶⁸. Rechtspraktijk werd te Gent gedoceerd door Jean Hellebaut tot zijn overlijden. Nadien werd hij opgevolgd door Bernard Van Wambeke⁶⁹. Te Leuven

«J.B. Hellebaut», in *Biographie nationale*, 8, 1884-1885, kol. 894-896 ; G. SCHRANS, «De Gentse "primus" Jan Baptist Hellebaut (1774-1819), eerste decaan van de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Gentse universiteit», in *Recht in beweging. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. Ridder R. Victor*, Antwerpen, 1973, dl. 2, pp. 849-872.

67. Bernard François Joseph VAN WAMBEKE (Aalst, 1764-Gent, 1841). Studeerde te Leuven. Advocaat bij de Raad van Vlaanderen (1786) ; schepen bij de Keure van Gent (1792). Schaarde zich tijdens de eerste Franse invasie aan de zijde van de revolutionairen als municipaal officier te Gent. Verkozen tot bestuurder van het departement van de Schelde in het jaar IV. In germinal jaar VII opgesloten wegens «menées royalistes». Zetelde van 1804 tot 1806 in het *Corps législatif*. In 1809 benoemd tot plaatsvervangend rechter te Gent, nadien tot voorzitter van de Antwerpse rechtbank. Nam in 1819 ontslag bij zijn benoeming tot hoogleraar te Gent, functie die hij uitoefende tot zijn emeritaat in 1835. J. LAENENS & L. LEEMANS, *De geschiedenis van het Antwerps gerecht*, Antwerpen, 1953, pp. 530-531 ; J. LOGIE, *Les magistrats...*, dl. 3, pp. 361-362.

68. Vanaf dat academiejaar doceerde Jean Ernst de grondige cursus, terwijl Antoine Ernst een inleidende cursus verzorgde. Deze indeling zou later overgenomen worden in de Belgische wet van 1835, die enerzijds *éléments du droit civil* en anderzijds *droit civil moderne approfondi* voorzag. Cf. E. DE JAER, *Considérations sur le mode d'organisation des Cours de droit civil proposé par l'art. 19 du projet de loi du 21 mai 1862 sur les jurys d'examen*, Leuven, 1863 ; J. VAN BIERVLIET, *L'interprétation belge du code civil*, in (), *Le Code civil. 1804-1904. Livre du centenaire*, Parijs, 1904, pp. 641-654.

69. Wel wijzigde de titel van deze lezingen meerdere malen. Initieel : «...*praxin juris*» ; vanaf het tweede semester van 1820-1821 : «...*procedendi ratione in causis civilibus*» ; vanaf tweede semester van 1824-1825 : «...*super ratione procedendi in causis civilibus praelectiones tum theoreticos*,

werd dit vak initieel gegeven door Xavier Jacquelart⁷⁰. De cursus werd vanaf 1819 gegeven door H. De Coster, Joannes Birnbaum (1820-1821, 2de semester) en opnieuw H. De Coster (1821-1822, 2de semester). In het academiejaar 1823-1824 verdween dit college van de *series lectionem*. Wel vermelden de aankondigingen van 1823-1824 tot 1824-1825 «...*exercitationibus disputandi*», verzorgd door de diverse professoren. In de jaren 1825-1826 en 1826-1827 doceerde A. Molitor de cursus «... *methodem procedendi in causis civilibus*», terwijl hij het volgende academiejaar het college «...*codicis judicarii civ. selecta, variasque varii juris quaestiones controversas, in usum disputationum publicarum*» behandelde. Vanaf 1828-1829 doceerde hij «*gratuito*» «...*praxeos civilis leges*» en oefende hij de ijverige studenten in «...*disputandi de variis juris argumentis*»⁷¹. De *series lectionem* van de universiteit te Luik vermelden dat tijdens de jaren 1817-1821 Pierre Destriveaux het college «...*praxin juris civilis*» verzorgde⁷². Hierna verdween dit vak van het curriculum.

De cursus encyclopedie en algemene methodologie werd te Gent tijdens de jaren 1820-1821 en 1823-1824 gedoceerd door Jacques Haus. Hierna verdween het van het curriculum. Te Leuven verzorgde Joannes Birnbaum deze colleges gedurende de hele beschouwde periode, met uitzondering van de jaren 1821-1823, toen dit vak niet geprogrammeerd werd⁷³. Te Luik werd deze

tum practicos prosequetor»; vanaf 1829-1830: «...*de ratione procedendi in causis civilibus praelectiones theoreticas et practicas prosequetor tam secundum jus Gallicam quam Belgicum*».

70. «...*exercitationes juris practici*»; vanaf 1818: «...*ad practicam jus*».

71. Het «*gratuito*» kwam niet meer voor in de *series lectionem* vanaf het tweede semester van 1828-1829.

72. Pierre Joseph DESTRIVEAUX (Luik, 1780-Schaarbeek, 1853). Studeerde te Parijs rechten (1806) en vestigde zich daarna als advocaat te Luik. Benoemd bij de oprichting van de universiteit te Luik als hoogleraar in de rechtsfaculteit. Verkozen in 1830 in de Volksraad. Zetelde van 1836 tot 1847 in de provincieraad van Luik. A. LE ROY, *Liber memorialis. L'université de Liège...*, kol. 198-208.

73. De aankondiging in de *series lectionem* «...*encyclopaediam et methodoliam juris*», wijzigde vanaf 1828-1829: «...*juris encyclopaediam et methodologiam, atque cum his lectionibus tum narrationem de origine et progressu doctrinae juris philosophae tum fontium juris Belgici diversarum aetatum uberiores expositionem coniunget*».

cursus pas ingevoerd met de benoeming van Antoine Ernst in 1823⁷⁴.

Het strafrecht — *jus criminale* — werd te Gent onderwezen door Jean Hellebaut, die na zijn overlijden werd opgevolgd door Jacques Haus. Te Leuven doceerde Joannes Birnbaum gedurende deze periode het strafrecht, te Luik Pierre Destriveaux⁷⁵.

Het natuurrecht — *jus naturale* — werd gedurende deze periode te Gent onderwezen door Jacques Haus⁷⁶. Vanaf het academiejaar 1824-1825 gebruikte hij hierbij als handboek zijn werk *Elementa doctrinae juris philosophicae sive juris naturales* (Gent, 1824). Dit werk leidde in 1829 tot een fikse rel met de kerkelijke overheid, toen een mandement van de vicarissen-generaal van Gent dit handboek veroordeelde⁷⁷. Te Leuven onderwezen achtereenvolgens De Bruyn (1817-1819), Joannes Birnbaum (1819-1823), De Bruyn (1823-1828) en Leopold Warnkönig (1829-1830) de cursus «*Jus naturae et gentium*». Te Luik verzorgde vanaf 1817 Jean Ernst het college «*Jus naturale et jus publicum*»⁷⁸. De diverse wijzigingen van de titel van deze cursus duiden op de sterke band tussen het natuur-, het volkeren- en het publiekrecht in zijn onderwijs: «*Jus naturale et jus publicum regni Belgici*» (1818), «*Jus naturale et gentium*» (1820) «*Jus naturale*» (vanaf 1824). Vanaf 1819 doceerde Pierre

74. De titel «...*encyclopaediam et methodologiam jurisprudentia*» wijzigde in 1824-1825 in «...*encyclopaediam universae jurisprudentiae*».

75. Vanaf het academiejaar 1824-1825 wijzigde de titel van de cursus van Destriveaux in «...*Jus criminale philosophicum et hodiernum*».

76. Tijdens het academiejaar 1818-1819 wijzigde de titel van de cursus in het eerste semester in «...*Jus privatum, publicum et gentium naturale*», in het tweede semester in «... *Jus naturae et gentium*». Vanaf 1819-1820 werd de cursus terug onder de benaming «... *Jus naturale*» geprogrammeerd. In het academiejaar 1829-1830 werd deze cursus gedoceerd onder de titel «...*praemissâ introductione in universam jurisprudentiam, jus privatum naturale*».

77. *Recueil des mandements, lettres pastorales, instructions et autres documents publiés par S.A. Mgr. le prince Maurice de Broglie, évêque de Gand*, Gent, 1843, p. 573. Haus verdedigde zich tegen deze veroordeling in zijn werk *Réponse à un passage du Mandement de MM. les Vicaires-Généraux du diocèse de Gand, relatif à l'enseignement public*, Gent, 1829.

78. In 1818 wijzigde de titel van de cursus in «*Jus naturale et jus publicum regni Belgici*», in 1820 in «*Jus naturale et gentium*» en uiteindelijk vanaf 1824 in «*Jus naturale*».

Destrievaux er immers het «*Jus publicum universum et regni Belgici*». Van 1817 tot 1819 onderwees Jean Hellebaut te Gent het publiek- en volkerenrecht, gelieerd aan de politieke geschiedenis van Europa. In 1819 volgde Jacques Haus hem op⁷⁹. Het onderdeel «...*politicam Europaeae historiam*», werd in 1818-1819 als een afzonderlijk vak geprogrameerd, om in 1820 te verdwijnen van de *series lectionem* in de rechtsfaculteit⁸⁰. In 1828-1829 werd het «*Jus gentium*», dat tot dan verbonden was met het «*Jus publicum*», gegeven als een apart college. Het werd het volgende academiejaar echter niet meer geprogrameerd. Te Leuven doceerde De Coster gedurende de hele periode de colleges publiekrecht. Ook hier verhuisde de cursus «...*historiam Europaeae politicam*», in 1817 in de rechtsfaculteit gegeven door Joannes Birnbaum, naar de faculteit letteren en wijsbegeerte⁸¹. Vermeldde de eerste Luikse *Annales* nog dat de leerstoel «*Historia politica Europaeae*» nog vacant was, dan moet men vaststellen dat dit college vanaf het tweede semester van 1819-1820 geprogrameerd werd in de faculteit letteren en wijsbegeerte, met George Wagemann als titularis⁸². Bij diens opvolging in 1825 door Jan Ackersdyck werd dit college vervangen door de cursus «...*historiam recentiore*» in de rechtsfaculteit⁸³.

79. De benaming van deze cursus kende veelvuldige wijzigingen : «*Jus publicum, jus gentium et politicam Europaeae historiam*» (1817-1818, 1ste semester) ; «*Jus publicum et gentium*» (1817-1818, 2de semester) ; «*Jus publicum Belgicum*» (1818-1819) ; «*Jus publicum et gentium*» (1819-1820) ; «*Jus publicum et gentium*» (1821-1827) ; «*Jus publicum universale et Belgicum*» (1828-1830).

Tijdens het academiejaar 1820-1821 werd het publiekrecht niet gedoceerd.

80. «*Historia gentium Europeaerum politica*» (1818-1819). Dit vak werd nadien geprogrameerd in de faculteit letteren en wijsbegeerte. Vermelden wij terzake dat te Gent bij koninklijk besluit van 13 mei 1825 Thorbecke benoemd werd voor de cursus «...*Historiam Europaeae politicam recentiore*».

81. Deze cursus werd er gedoceerd door J. Dumbeck («...*Historiam Europaeae politicam cum statistica*»).

82. George WAGEMANN (Göttingen, 1782-Luik, 1825). Hoogleraar te Heidelberg (1814). Benoemd te Luik in 1819. «Quaedam de rectoris magnifici Georgii Wagemann morte», in *Annales Academiae Lovaniensis*, 8, 1824-1825, pp. 35-47.

83. Jan ACKERSDYCK (Baarle-Hertog, 1790-Utrecht, 1861). Studeerde rechten te Utrecht. In 1825 te Luik benoemd als opvolger van Wagemann. Verliet na de Belgische omwenteling Luik en was van 1831 tot 1860

Te Gent onderwees Jean Hellebaut de cursus statistiek in de rechtsfaculteit van 1817 tot zijn overlijden⁸⁴. Hij werd toen opgevolgd door Bernard Van Wambeke, die slechts één semester deze cursus doceerde. Na de benoeming van Johan Thorbecke (1825) in de faculteit letteren en wijsbegeerte, werd in 1827 hier een nieuw vak, «...*statisticem cum generalem, habita simul ratione principiorum oeconomia politica, tum specialem magnae Britanniae, Franciae et patriae nostrae*», ingevoerd⁸⁵. Te Leuven doceerde Joannes Birnbaum tijdens het tweede semester van 1817-1818 statistiek in de faculteit rechtsgeleerdheid. Pas in 1824 werd het vak opnieuw geprogrammeerd, doch in de faculteit letteren en wijsbegeerte. Tot 1827 onderwees F.J. Dumbeck er «...*historiam Europaeae politicam cum statistica*». Toen werd in dezelfde faculteit J.J. Mone benoemd voor de cursus statistiek. Vanaf 1828 werd hij ook belast met het college politieke geschiedenis van Europa. Te Luik doceerde sinds het academiejaar 1820-1821 George Wagemann de cursus «...*statisticam, quam vocant, universalem adjuncta oeconomia politica*» in de faculteit letteren en wijsbegeerte⁸⁶. Na zijn overlijden werd het vak vanaf 1825

verbonden aan de universiteit van Utrecht. A. LE ROY, *Liber memorialis. L'Université de Liège...*, kol. 25-38.

84. Volgens G. Schrans doceerde Hellebaut reeds statistiek in de zin van de «economische structuur van de staat». G. SCHRANS, *De Gentse primus...*, pp. 862 en 870.

Cf. C.J.H. JANSEN, «Het achttiende-eeuwse onderwijs in de statistiek aan de juridische faculteiten van de Republiek der Verenigde Nederlanden», in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 58, 1990, pp. 111-127.

85. Johan Rudolf THORBECKE (Zwolle, 1798-'s-Gravenhage, 1872). Studeerde letteren te Leiden (1820). In 1825 benoemd tot buitengewoon hoogleraar te Gent. Na de Belgische revolutie benoemd aan de juridische faculteit te Leiden. Maakte in 1840 deel uit van de zgn. Dubbele Kamer, tot herziening van de grondwet. In 1844 verkozen in de Tweede Kamer. Benoemd in 1848 tot voorzitter van de commissie belast met het opstellen van een ontwerp van grondwet. Minister van Binnenlandse Zaken van 1849 tot 1853 ; 1862 tot 1866 en 1871-1872.

H. VAN DEN BRINK, «Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872)», in T.J. VEEN & P.C. KOP (eds.), *Zestig juristen. Bijdragen tot een beeld van de geschiedenis der Nederlandse rechtswetenschap*, Zwolle, 1987, pp. 264-269. Cf. J.P. DUYVERMAN, «Thorbecke doceert economie», in *Economie*, 33 (1968), pp. 28-29.

86. De titel van de cursus wijzigde in 1822 in «...*Rerum publicarum notitiam universalem et regni Belgii, adjecta oeconomia politica*».

opnieuw geprogrammeerd in de faculteit rechtsgeleerdheid met als titularis Jan Ackersdyck⁸⁷. Nauw verwant aan de cursus statistiek was de «...*rem diplomaticum*», die De Coster van 1817 tot 1826 te Leuven onderwees.

Te Gent werd de geschiedenis van het Romeins recht (*juris romani historia*) achtereenvolgens gedoceerd door Pierre De Ryckere (1817-1818); Jacques Haus (vanaf 1823-1824) en Pierre De Ryckere (1828-1830). Te Leuven onderwees sinds het tweede semester van 1822-1823 tot het einde van de beschouwde periode Adrianus Holtius deze cursus. Te Luik was dit college verbonden met de figuur van Leopold Warnkönig⁸⁸. Met hem verdween ook de geschiedenis van het Romeinse recht te Luik. Wel moet er op gewezen worden dat te Luik tijdens het eerste semester van 1825-1826 Antoine Ernst «...*historiam juris*» onderwees. In 1826 volgde Evrard Dupont hem hierin op. Dit college werd te Leuven gedoceerd door Joannes Birnbaum (1818-1822). Tijdens het academiejaar 1827-1828 onderwees Leopold Warnkönig er de cursus «...*historiam jurisprudentiae apud populos recentiores [publice]*». Te Gent doceerde Jacques Haus tijdens het tweede semester van 1823-1824 een cursus «...*historia iuris internâ*».

Cf. P. HARSIN, «La création de la première chaire d'économie politique en Europe occidentale (Liège, 1819)», in *Koninklijk Academie van België. Mededelingen van de klasse der letteren en der morele en staatkundige wetenschappen*, 5de reeks, 52 (1966), pp. 166-183 en P. HARSIN, «L'enseignement de l'économie politique et de la statistique à l'Université de Liège de 1820 à 1830», in *Koninklijk Academie van België. Mededelingen van de klasse der letteren en der morele en staatkundige wetenschappen*, 5de reeks, 52 (1966), pp. 307-323. Het is echter totaal ten onrechte dat deze auteur stelt dat de eerste leerstoel politieke economie te Luik zou gecreëerd zijn. Cf. G. GIOLI, *Una disciplina sospetta : continuità e discontinuità nell'ensegnamento di economia politica in Italia : 1754-1905*, Pisa, 1986. De meest beroemde onder de professoren van politieke economie was ongetwijfeld C. Beccaria, die in 1769 benoemd werd. Cf. A. MAURI, «La cattedra di C. Beccaria», in *Archivio Storico Italiano*, 91, 1933, pp. 209-258.

87. «*Lectiones de oeconomia politica*»; vanaf 1826 «*Oeconomiam politicam et statisticam*»; in 1829 «*rerum publicarum notitiam atque oeconomiam politicam*».

88. Vanaf het academiejaar 1818-1819 doceerde hij dit college. Wel werd het tijdens het 2de semester van 1818-1819 vervangen door de cursus «...*textum tituli digestorum de usurpationibus et usucapionibus*» en tijdens het academiejaar 1826-1827 door «...*titulum digestorum de actionibus empti et venditi*». Tijdens het eerste semester van 1825-1826 werd er geen geschiedenis van het Romeinse recht onderwezen.

Ook handelsrecht kwam in de drie universtiteiten aan bod. Te Gent doceerde Bernard Van Wambeke achtereenvolgens «*jus commercii*» (1820-1821); «*jus mercatorum*» (1823-1824) en «*...primum librum codicis, qui de jure mercatore agit*» (1824-1825, 1ste semester). Te Leuven onderwees Adrianus Holtius vanaf 1823-1824 het handelsrecht. Tekenend voor de betrokkene was hierbij zijn belangstelling voor het zeerecht⁸⁹. Van 1822 tot 1824 doceerde te Luik Antoine Ernst het college «*...ius commerciorum*».

Sommige colleges werden enkel in een bepaalde universiteit gegeven. Zo doceerde tijdens het eerste semester van 1825-1826 Pierre Destriveaux te Luik woudrecht («*leges ad sylvas*») en mijnrecht («*fodinas*»), terwijl tijdens het academiejaar 1826-1827 Evrard Dupont er ook de cursus «*...ordinem iudiciorum privatorum*» onderwees.

Vermeldenswaard is ook de benoeming te Leuven van R. Wissinger tot hoogleraar in de rechtsfaculteit. Vanaf 1828-1829 onderwees hij er de cursus «*...historiam ecclesiastica*» en «*...juris canonice*»⁹⁰. Dit was uiteraard een gevolg van de oprichting bij koninklijk besluit van 14 juni 1825 van het *Collegium Philosophicum* te Leuven, dat voorbereidend onderwijs moest verstrekken aan de toekomstige theologen. Te Luik werd in 1828 Ernest Münch benoemd voor de colleges canoniek recht⁹¹. In de praktijk blijkt hij echter nooit gedoceerd te hebben⁹².

89. De benaming van deze cursus wijzigde frequent : «*...leges de mercatura*» (1823-1824, 1ste semester); «*...jura mercaturae et nautica*» (1824-1825); «*...juris cambialis*» (1825-1826); «*...juris mercaturae*» (1826-1828) en «*...mercaturae et maritima jure*» (1829-1830).

90. Vgl. A. THOMAS, «Theologiestudenten des Löwener "Collegium philosophicum" in Trier. 1827-1830», in S. CORSTEN e.a. (eds.), *Festschrift Eduard Hegel zum 65. Geburtstag - 28. Februar 1976*, Bonn, 1975, pp. 117-143. Cf. m.b.t. zijn colleges : l'Abbé A.J.J. [=H. Meganck (?)], *Coup d'oeil sur la doctrine enseignée dans le collège philosophique à Louvain*, Leuven, 1829.

91. Ernest Herman Joseph MÜNCH (Rheinfelden, 1798-Rheinfelden, 1841). Studeerde rechten te Freiburg en Brisgau. Benoemd te Luik in 1828. Verliet Luik in 1829 om conservator te worden van de bibliotheek te 's-Gravenhage. Verliet in 1831 deze stad om raadgever en bibliothecaris te worden van de koning van Wurtemberg. A. LE ROY, «Münch», in *Liber memorialis. L'Université de Liège...*, kol. 479-484.

92. A. LE ROY, *Liber memorialis. L'Université de Liège...*, kol. 991, n. 4.

Deze analyse van de diverse colleges aan de drie rijksuniversiteiten leidt ertoe dat de conclusies van L. Maes en W. Vets terzake niet beantwoorden aan de realiteit. In hun bijdrage stellen zij immers «Wat wel duidelijk uit het schema blijkt is dat aan de Universiteiten Luik en Gent gestreefd werd naar vernieuwing in het programma... Deze bemerking kan niet voor Leuven gemaakt worden»⁹³. Het is echter onmiskenbaar dat de drie instellingen de opgelegde programma's dynamisch en flexibel hebben geïnterpreteerd⁹⁴.

Een koninklijk besluit van 13 april 1828 benoemde een commissie om de universitaire organisatie aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Deze diende hiervoor een reeks van 54 vragen te beantwoorden⁹⁵. Hoewel de werkgroep reeds in 1829 haar werkzaamheden beëindigde, hadden deze bevindingen nog tot geen enkele concrete maatregel geleid, toen de Belgische revolutie uitbrak. Wel gaven deze vragen aanleiding tot de publicatie van meerdere brochures⁹⁶. F. de Reiffenberg en L.A. Warnkönig stelden hierbij in hun *Essai de réponse aux questions officielles sur l'enseignement supérieur* dat «Le droit, détaché des sciences historiques, politiques et morales n'est qu'un métier. Les études classiques en sont le fondement»⁹⁷. Voor hen dienden de juridische studies gedifferentieerd te worden naargelang men de functie van advocaat of magistraat, een administratieve functie of de diplomatie ambieerde⁹⁸. Merkwaardig waren ook de vereisten die zij stelden aan de professoren : deze moesten doctor zijn in de

93. L. MAES & W. VETS, *De rechtsfaculteit...*, p. 283. Op basis van hun (verkeerd gebleken) overzicht van de programma's hadden wij indertijd ook het dynamisme van Gent en Luik benadrukt. F. STEVENS, *Het rechtsonderwijs...*, p. 61.

94. Een inhoudelijke analyse van deze cursussen valt buiten het bestek van dit artikel, maar zou dit beeld verder kunnen nuanceren.

95. Deze vragen zijn weergegeven in [J.B. NOTHOMB], *Etat...*, dl. 1, pp. 362-366.

96. Cf. Ch. DE BROUCKERE, *Examen de quelques questions relatives à l'enseignement supérieur dans le royaume des Pays-Bas*, Luik, 1829 en *Observations sur l'ouvrage de M. De Brouckère, intitulé : Examen de quelques questions relatives à l'enseignement supérieur dans le royaume des Pays-Bas*, Leiden, 1830.

97. F. DE REIFFENBERG & L.A. WARNKOENIG, *Essai de réponse aux questions officielles sur l'enseignement supérieur*, Brussel, 1828, pp. 26-27.

98. F. DE REIFFENBERG & L.A. WARNKOENIG, *Essai...*, pp. 47-48.

wetenschap die zij wilden onderwijzen ; een proefschrift of een gelijkwaardig wetenschappelijk werk hebben gepubliceerd ; minstens één jaar in het buitenland hebben verbleven om hun wetenschappelijke kennis te verdiepen en slagen in een examen⁹⁹.

Tot slot een woord over de studenten. Zoals blijkt uit bijlage 1 vormde Luik met 1.941 studenten (38 % van de totale studentenpopulatie) de grootste rechtsfaculteit, gevolgd door Leuven (1.768 studenten - 31 % van het totaal aantal studenten) en Gent (3.723 studenten - 34 % van het totaal aantal studenten).

Epiloog

De Belgische revolutie veranderde grondig het universitaire landschap. Vooreerst belette de septemberrevolutie de normale herneming van de cursussen. Door de decemberbesluiten van 1830 schafte de Tijdelijke Regering o.a. de faculteit rechtsgeleerdheid af te Leuven¹⁰⁰. De rijksuniversiteit slaagde er evenwel in dit besluit ongedaan te maken¹⁰¹. Maar ook na de herneming van de colleges op 31 december 1830 was het niet meer zoals voorheen. Proefschriften werden niet langer meer vereist, meerdere buitenlandse hoogleraren verlieten het land. Als gevolg van de vrijheid van onderwijs kon eenieder, mits een toelating van de administrateur-generaal, in universitaire lokalen les geven¹⁰². Vooral de invoering van een centrale examenjury te Brussel bij de wet van 1835 zou nefaste gevolgen¹⁰³. Uiteindelijk zou men

99. F. DE REIFFENBERG & L.A. WARNKOENIG, *Essai...*, p. 55.

100. Besluit van 16 december 1830, *Pasin.*, 1830-1831, pp. 107-108.

101. Besluit van 3 januari 1831, *Pasin.*, 1830-1831, p. 134. Bij dit besluit werden De Coster als gewoon hoogleraar, J.B. De Bruyn als buitengewoon hoogleraar, Steur als lector benoemd en Ad. Roussel, buitengewoon hoogleraar in de faculteit van wijsbegeerte, aan de faculteit der rechtsgeleerdheid toegevoegd.

102. Besluit van 3 januari 1831, *Pasin.*, 1830-1831, p. 134 : «la libre concurrence des doctrines est la meilleure garantie contre les dangers de l'ignorance».

103. Wet van 27 september 1830, art. 40, al. 2 : «Toute personne peut se présenter aux examens et obtenir des grades, sans distinctions de temps, de lieu ou de manière dont elle a fait ses études». Men beschouwde dit als het noodzakelijk gevolg van de vrijheid van onderwijs. De afgestuurdenden van de

moeten wachten tot het einde van de 19de eeuw vooraleer het universitair onderwijs terug echt vrij-academisch onderwijs zou worden.

Toch hadden de drie rijksuniversiteiten een grote invloed op de ontwikkeling van het juridisch denken in België in de 19de eeuw. Zo lag Leopold Warnkönig aan de basis van de wetenschappelijke beoefening van de rechtsgeschiedenis. De gebroeders Ernst legden de grondslag van het onderwijs in het burgerlijk recht, terwijl het strafrechtsdenken tot op heden schatplichtig is aan Jacques Haus, de vader van het nog geldende Belgisch strafwetboek van 8 juni 1867.

vrije universiteiten (Brussel en Leuven) moesten gelijke kansen verkrijgen om hun diploma te verkrijgen, terwijl men het anderzijds onaanvaardbaar vond om aan deze instellingen van particulier initiatief de bevoegdheid toe te kennen om zelf diploma's met *effectus civilis* te verlenen.

BIJLAGE**Evolutie van het aantal studenten en gediplomeerden**

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1817-1818						
Luik	147	259	25	41	21	24
Leuven	100	230	39	80	10	12
Gent	80	190	13	19	10	10
Totaal	327	679	77	140	41	46
1818-1819						
Luik	112	268	51	122	18	48
Leuven	101	274	36	74	18	37
Gent	57	202	19	60	5	19
Totaal	270	744	106	256	41	104
1819-1820						
Luik	118	297	17	80	40	74
Leuven	90	280	10	64	22	58
Gent	59	196	12	60	9	25
Totaal	267	773	39	204	71	157
1820-1821						
Luik	91	277	40	109	17	42
Leuven	94	272	8	82	27	49
Gent	68	181	24	83	16	28
Totaal	253	730	72	274	60	119
1821-1822						
Luik	114	295	38	110	26	42
Leuven	98	272	24	98	14	28
Gent	86	246	24	81	15	27
Totaal	298	813	86	289	55	97

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1822-1823						
Luik	102	345	37	108	25	39
Leuven	124	302	39	104	11	23
Gent	84	293	28	122	22	35
Totaal	310	940	104	334	58	97
1823-1824						
Luik	129	365	47	166	24	43
Leuven	134	335	34	109	22	43
Gent	99	296	34	112	18	38
Totaal	362	996	115	387	64	124
1824-1825						
Luik	162	426	47	148	32	55
Leuven	158	365	28	120	31	54
Gent	38	264	43	152	21	42
Totaal	358	1055	118	420	84	151
1825-1826						
Luik	188	477	29	126	23	43
Leuven	163	620	27	125	28	41
Gent	143	353	39	139	26	48
Totaal	494	1450	95	390	77	132
1826-1827						
Luik	201	511	51	162	30	48
Leuven	179	693	33	125	38	74
Gent	148	362	44	135	36	57
Totaal	528	1566	128	422	104	179

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1827-1828						
Luik	188	540	47	143	45	73
Leuven	170	736	23	120	26	55
Gent	128	351	25	132	23	38
Totaal	486	1627	95	395	94	166
1828-1829						
Luik	198	537	47	150	38	70
Leuven	173	708	47	145	27	64
Gent	152	375	49	152	33	74
Totaal	523	1620	143	447	98	208
1829-1830						
Luik	191	540	31	146	49	123
Leuven	184	658	41	165	48	85
Gent	132	414	35	177	40	68
Totaal	507	1612	107	488	137	276

Bron : *Etat...*, p. 1178-1181¹⁰⁴.

- (1) Aantal ingeschreven studenten in de rechtsfaculteit
- (2) Totaal aantal ingeschreven studenten in de universiteit
- (3) Kandidaten in de rechten
- (4) Totaal aantal kandidaten in de universiteit
- (5) Doctors in de rechten
- (4) Totaal aantal doctors in de universiteit

104. Cf. ook : J. ART, «Les rapports triennaux sur l'état de l'enseignement supérieur : un arrière-fond pour des recherches ultérieures sur l'histoire des élites belges entre 1814 et 1814», in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 17, 1986, pp. 187-224.